

Alternativní řešení trestních věcí mladistvých: Poznatky z praxe⁶³ *Filip Ščerba*

Právnická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci

Abstrakt: Příspěvek nabízí některé z poznatků, které vyplynuly z empirického průzkumu prováděného prostřednictvím analýzy trestních spisů vztahujících se k celkem 204 mladistvým pachatelům, kteří byli v roce 2008 pravomocně odsouzeni za spáchané provinění. Hlavní pozornost je přitom zaměřena na využívání výchovných opatření a odklonů v trestním řízení, jejichž prostřednictvím může být způsob sankcionování mladistvých významným způsobem odlišován od sankcionování dospělých pachatelů. Údaje zjištěné v rámci tohoto výzkumu prokazují, že české soudy pro mládež jen v malé míře využívají specifické sankce a postupy, které upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže, a že rovněž jen v malé míře je v praxi soudů naplňován princip subsidiarity trestních opatření vyplývající z § 3 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Klíčová slova: Sankcionování mladistvých; výchovná opatření; odklony v trestním řízení; subsidiarita trestních opatření.

Abstract: This article offers some finding of empirical research made on the base of analysis of judicial files regarding to the 204 juvenile offenders sentenced for a criminal act in 2008. The main attention is focused on rate of use of educational measures and diversions in criminal proceedings, because their use may represent the main difference of juvenile offenders' sanctioning in comparison with sanctioning of adult offenders. It is proved through the dates gathered within the empirical research, the Czech juvenile courts use these specific sanctions and procedures only in small rate and the principle of subsidiarity of penal measures [§ 3(2) of Juvenile Justice Act] is put into practise just in smaller number of cases.

Key words: Juvenile's sanctioning; educational measures; diversion in criminal proceedings; subsidiarity of penal measures.

Úvod

Tým pracovníků katedry trestního práva Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci provedl v rámci výzkumného projektu zaměřeného na zjišťování efektivity sankcionování mladistvých pachatelů empirický výzkum v praxi. Tento výzkum byl založen na analýze reprezentativního vzorku trestních spisů (náhodně vybraných) vztahujících se k celkem 204 mladistvým pachatelům, kteří byli v roce 2008 pravomocně odsouzeni některým z deseti okresních soudů;⁶⁴ tito mladiství byli odsouzeni celkem za 320 provinění. Konečným cílem výzkumu bude zejména zjištění míry reci-

⁶³ Příspěvek byl zpracován v rámci řešení grantového projektu GAČR č. 13-09470S – Výzkum efektivity sankcionování mladistvých: hodnocení deseti let účinnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

⁶⁴ Těchto 10 soudů bylo zvoleno tak, aby bylo zastoupeno všech 8 soudních krajů České republiky; konkrétně šlo o okresní soudy Brno-město, České Budějovice, Děčín, Hradec Králové, Kolín, Olomouc, Ostrava, Plzeň-město a Žďár nad Sázavou a o Obvodní soud pro Prahu 3.

divy mladistvých pachatelů a posouzení efektivity ukládaných sankcí právě s ohledem na odvrácení mladistvého od další trestné činnosti.

Nicméně již z první fáze výzkumu vyplynuly některé zajímavé poznatky, z nichž část již byla prezentována v článku publikovaném v časopisu *Trestněprávní revue*.⁶⁵ Cílem tohoto příspěvku je pak nabídnout některá další zjištění, zejména pak ta, na jejichž základě lze získat bližší přehled o struktuře sankcí, které využívají soudy pro mládež ve své praxi. Tyto údaje pak mohou mít zásadní význam pro ověření hypotézy, zda přijetí a aplikace zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „zák. mládeže“) skutečně přinesly podstatnou změnu do způsobu sankcionování mladistvých a zda soudy při sankcionování mladistvých postupují odlišně v porovnání se sankcionováním dospělých pachatelů.

1. Výchovní opatření

Bezpochyby hlavní změnu ve vztahu k sankcionování mladistvých pachatelů, kterou přinesla právní úprava obsažená v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, lze spatřovat v samotném systému sankcí. Ten je založen na monistické koncepci, když předpokládá jediný typ sankce, a to opatření, jež jsou členěna na opatření výchovná, ochranná a trestní. Z ustanovení § 3 odst. 2 zák. mládeže pak vyplývá, že trestní opatření mají subsidiární povahu a lze je použít až tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení (tj. odklony) a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže.⁶⁶

Toto pojetí se zřejmě dá považovat za vesměs všeobecně akceptované, neboť je jádrem konceptu restorativní justice, který je vhodně výraznějším způsobem prosazovat a uplatňovat právě u mladistvých pachatelů. U nich totiž stále intenzivně probíhá jejich duševní a rozumový rozvoj a proces dospívání, takže v obecné rovině existuje větší naděje, že se podaří účinně zvrátit negativní vývoj deklarovaný spácháním trestné činnosti, tedy že mladistvý bude odrazen od opakování protiprávního jednání a nasměrován k vedení řádného života.⁶⁷ Empirický výzkum však potvrdil, že realita soudní praxe je zásadně odlišná a že soudy pro mládež při své rozhodovací praxi jen v malé míře naplňují uvedený princip subsidiarity trestních opatření a upřednostňování opatření výchovných a odklonů v trestním řízení.

Pokud jde o výchovná opatření, ze sledovaných 204 případů soudy pro mládež uložily celkem 74 výchovných opatření, a to ve vztahu k 56 mladistvým (tzn. že

⁶⁵ Viz ŠČERBA, Filip, COUFALOVÁ, Bronislava, HRUŠÁKOVÁ, Milana. Sankcionování mladistvých v praxi českých soudů pro mládež: poznatky z empirického výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2015, č. 2, s. 33–37.

⁶⁶ Blíže viz např. ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena., SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 74–78; JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 487–488.

⁶⁷ Viz např. ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 74–75; ASHWORTH, Andrew. *Sentencing and Criminal Justice*. Fifth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 391–392.

v osmnácti případech došlo k uložení dvou výchovných opatření stejnému pachateli, přičemž většinou se jednalo o kombinaci dohledu probačního úředníka s některým dalším výchovným opatřením, v menší části případů šlo o kombinaci dvou různých výchovných povinností, resp. omezení). Výchovné opatření tedy našlo uplatnění přibližně ve čtvrtině případů a již tento údaj sám o sobě signalizuje, že výchovná opatření nejsou při sankcionování mladistvých využívána v příliš velké míře.

Z hlediska naplňování zásady obsažené v ustanovení § 3 odst. 2 zák. mládeže je pak navíc podstatné sledovat to, zda byla výchovná opatření ukládána samostatně, tj. bez toho, aby bylo mladistvému zároveň ukládáno některé trestní opatření, anebo zda bylo výchovné opatření uloženo vedle současně ukládaného trestního opatření. Skutečnost je taková, že v pouhých deseti případech (tj. v necelých 5% ze sledovaných věcí) bylo výchovné opatření ukládáno bez současného uložení opatření trestního; ve třech případech šlo o podmíněné upuštění od uložení trestního opatření se současným uložením dohledu probačního úředníka (a případně ještě dalšího výchovného opatření), ve dvou případech byla uložena výchovná povinnost v rámci podmíněného upuštění od uložení trestního opatření (bez dohledu), ve dvou případech došlo k vyslovení napomenutí s výstrahou v rámci upuštění od uložení trestního opatření a konečně ve třech případech byla uložena výchovná povinnost v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání.

V ostatních 46 případech tedy bylo výchovné opatření uloženo zároveň s trestním opatřením. Lze proto jednoznačně konstatovat, že pokud už soudy pro mládež využívají výchovná opatření, pojmají je primárně jako „doprovodnou“ sankci k opatřením trestním, ve snaze posílit výchovný účinek trestních opatření. Výchovná opatření tedy v praxi nefungují jako *alternativa* k trestním opatřením, ale jsou doplněním trestních opatření.

Za zmínku stojí ještě ta skutečnost, že v rámci sledovaných věcí celkem v šesti případech soud pro mládež sice upustil (myšleno „nepodmíněně“) od uložení trestního opatření, ale pouze u dvou mladistvých bylo zároveň uloženo výchovné opatření, přičemž v obou případech šlo navíc o napomenutí s výstrahou, nikoli tedy o výchovné opatření, jehož výkon by navazoval na rozhodnutí o vině. Možnost, kterou předpokládá ustanovení § 12 písm. b) zák. mládeže, tedy v praxi není téměř využívána. Dá se usuzovat, že jde o důsledek toho, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví žádnou přímou sekundární sankci pro případy, kdy mladistvý nebude uložené výchovné opatření respektovat, a že trestněprávní důsledky takového nerespektování výchovného opatření lze vůči mladistvému vyvodit pouze tehdy, když bylo výchovné opatření uloženo vedle, resp. v rámci jiného opatření (zejména to může být podkladem pro závěr, že se mladistvý neosvědčil ve zkušební době, ať už v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání, podmíněného upuštění od uložení trestního opatření nebo podmíněného odsouzení).⁶⁸ Nicméně i když odhlédneme od tohoto problematického aspektu současné právní úpravy, může být poměrně překvapující ta skutečnost, že soudy pro mládež v situacích, kdy rozhodly o upuštění od uložení trestního opatření, nevyužívaly ve větší míře ani výchovné opatření v podobě napomenutí s výstrahou.

⁶⁸ Blíže viz ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 375–377.

Z hlediska využívání výchovných opatření je nezbytné věnovat pozornost také skladbě a konkrétní podobě ukládaných výchovných opatření. Největší podíl ze zmíněných 74 uložených výchovných opatření připadal na dohled probačního úředníka podle § 16 zák. mládeže, který byl uložen ve 24 případech, na pomyslné druhé příčce se pak umístila výchovná povinnost nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním podle § 18 odst. 1 písm. e) zák. mládeže, jež byla uložena v 19 případech.

Nelze přehlédnout, že v obou případech jde o opatření, která lze dle trestního zákoníku použít i vůči dospělým pachatelům. Totéž platí o výchovném omezení neužívat návykovou látku podle § 19 odst. 1 písm. e) zák. mládeže (uloženo v 5 případech) a výchovné povinnosti podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením nebo zabezpečovací detencí podle trestního zákoníku, ve smyslu § 18 odst. 1 písm. f) zák. mládeže (uložena v jednom případě). V součtu tedy celkem 49 výchovných opatření (tedy ve více než v 66 % ze všech výchovných opatření uložených ve sledovaných věcech) bylo využito v té formě, jakou trestní zákoník dovoluje aplikovat i ve vztahu k dospělým pachatelům.

Výchovná opatření, která nemají svůj protějšek v trestním zákoníku, jako např. probační program nebo specifické výchovné povinnosti (např. vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu nebo zaplatit přiměřenou peněžitou částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti) soudy pro mládež využívají spíše jen sporadicky. Konkrétně probační program podle § 17 zák. mládeže byl uložen v šesti případech (z toho pětkrát v rámci podmíněného odsouzení a jednou vedle trestního opatření obecně prospěšných prací), výchovná povinnost vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu podle § 18 odst. 1 písm. c) zák. mládeže byla uložena v jediném případě, v pěti případech byla uložena výchovná povinnost usilovat o vyrovnání s poškozeným podle § 18 odst. 1 písm. d) zák. mládeže a v šesti případech bylo vysloveno napomenutí s výstrahou.⁶⁹ V několika málo dalších případech byly ukládány další, specifické výchovné povinnosti, jako povinnost podrobit se vhodnému vzdělávacímu, doškolovacímu nebo rekvalifikačnímu programu (v pěti případech), navštěvovat školu (ve dvou případech), resp. specifické výchovné omezení zdržet se neomluvených absencí (jeden případ).

K tomu je třeba dále připočíst ještě tu skutečnost, že již zmiňovaný dohled probačního úředníka byl ve všech 24 případech aplikován bez výjimky v obvyklé podobě, tj. v rámci podmíněného odsouzení nebo podmíněného upuštění od uložení trestního opatření. Soudy pro mládež tedy neukládají dohled vedle jiných trestních opatření (např. současně vedle uložených obecně prospěšných prací), takže širší možnosti aplikace probačních prvků, které zákon o soudnictví ve věcech mládeže nabízí v porovnání s trestním zákoníkem,⁷⁰ zůstávají další nevyužitou příležitostí.

⁶⁹ Z toho třikrát bylo napomenutí s výstrahou vysloveno za současného uložení některého z trestních opatření, což lze považovat za poněkud nevhodný postup, neboť uložení trestního opatření by samo o sobě mělo být důraznějším vytknutím protiprávnosti činu mladistvého a varováním před důsledky opakování protiprávního jednání – blíže viz ŠČERBA, Filip, COUFALOVÁ, Bronislava, HRUŠÁKOVÁ, Milana. Sankcionování mladistvých v praxi českých soudů pro mládež: poznatky z empirického výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2015, č. 2, s. 36.

⁷⁰ Blíže viz ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 182--186.

Tyto údaje tedy průkazně vypovídají o tom, že ani forma ukládaných výchovných opatření nepředstavuje žádný zásadní rozdíl v přístupu soudů pro mládež k sankcionování mladistvých pachatelů v porovnání se způsobem, jakým mohou být sankcionováni pachatelé dospělí.

V této souvislosti je nezbytné poznamenat, že jedna z důležitých příčin tohoto jevu souvisí s výchovným opatření v podobě povinnosti podrobit se probačnímu programu, které sice může mít potenciálně značný výchovný účinek na mladistvé, avšak jeho reálná využitelnost je limitována omezenou nabídkou probačních programů v praxi. V současné době je totiž Ministerstvem spravedlnosti ČR akreditováno 14 probačních programů, z nichž však pouze tři jsou realizovány v celé České republice, zbytek je realizován jen v omezeném rozsahu, zpravidla v obvodu jediného okresního soudu.⁷¹ Jednotlivé probační programy mají navíc jen omezenou osobní kapacitu, tzn. že je může absolvovat jen určitý, často nepřilíš velký počet mladistvých klientů.

Nutno tedy konstatovat, že odpovědnost za nízkou míru využívání výchovných opatření při sankcionování mladistvých pachatelů je třeba přičítat nejen soudům pro mládež, ale též státu, který nevytváří dostatečně kvalitní předpoklady (zejména v podobě finanční podpory subjektům realizujícím probační programy) pro možnost faktického využití a naplnění důležitého prvku v systému sankcí zaměřeném právě na mladistvé pachatele.

2. Odklony v trestním řízení

Jak již bylo naznačeno, ustanovení § 3 odst. 2 zák. mládeže zakládá subsidiaritu trestních opatření mj. ve vztahu ke zvláštním způsobům řízení, tzn. k odklonům v trestním řízení (srov. § 69 zák. mládeže), které představují samostatnou kategorii sankčních opatření.⁷² Konkrétně jde tedy o instituty podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 a 308 tr. řádu (včetně jeho varianty určené pro zkrácené přípravné řízení označené jako podmíněné odložení podání návrhu na potrestání podle § 179g a 179h tr. řádu), narovnání (§ 309 a násl. tr. řádu) a odstoupení od trestního stíhání podle § 70 a 71 zák. mládeže.

Ve věcech sledovaných v rámci empirického výzkumu nebyl zaznamenán ani jediný případ, kdy by soud pro mládež rozhodl o schválení narovnání anebo o odstoupení od trestního stíhání. Pokud jde o narovnání, nemůže být rozhodně řeč o tom, že by šlo o překvapivé zjištění. Tento druh odklonu je celkově využíván pouze sporadicky,⁷³ přičemž jeho využitelnost v trestních věcech mladistvých je snižována i tím, že mladiství obvinění zpravidla nedisponují dostatečnými vlastními příjmy, tudíž je pro ně obtížně splnitelná podmínka v podobě složení přiměřené peněžní částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti ve smyslu § 309 odst. 1 písm. d) tr. řádu. Nelze si však odpustit poznámku, že právě u mladistvých může být prostřednictvím institutu narovnání spíše dosažen žádoucí výchovný účinek, a to v důsledku toho, že

⁷¹ Viz <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5887&d=331242> – přístup 15. 4. 2015.

⁷² Blíže viz ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 2, s. 33–36.

⁷³ Např. v roce 2013 bylo v rámci přípravného řízení narovnání celkově (tj. i v řízení proti dospělým obviněným) využito pouze v 62 případech, což odpovídá asi 0,16% ze všech stíhaných osob.

mladistvý musí dosáhnout odpuštění ze strany poškozeného deklarovaného jeho souhlasem s narovnáním, a je tedy motivován k tomu, aby osobně čelil následkům svého činu a usiloval o urovnání konfliktního stavu. Lze to proto vnímat jako další důvod pro to, aby de lege ferenda narovnání nebylo spojováno se zmiňovanou povinností složit přiměřenou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.

Příčiny skutečnosti, že ve sledovaných věcech ani v jednom případě soudy nevyužily postup v podobě odstoupení od trestního stíhání podle § 70 zák. mládeže, lze hledat ve dvou hlavních faktorech. První z nich spočívá v tom, že tento odklon, který lze využívat výhradně v řízení proti mladistvým, lze považovat za velmi mírný způsob vyřízení trestní věci mladistvého, což vyplývá jednak z poměrně benevolentně nastavených podmínek pro jeho aplikaci (srov. § 70 odst. 1 zák. mládeže) a jednak z okolnosti, že důsledkem je okamžité zastavení trestního stíhání. Pokud tedy stíhané provinění vykazuje nízkou závažnost a zároveň spadá do kategorie (jež je užší v porovnání s dalšími typy odklonu), u níž odstoupení od trestního stíhání připadá v úvahu, přistoupí k využití tohoto odklonu zpravidla již státní zástupce v přípravném řízení.

Avšak i v praxi státních zástupců činných v řízení proti mladistvým je odstoupení od trestního stíhání využíváno jen ve velmi nízké míře. Např. v roce 2008, tedy v roce, ke kterému se vztahoval prováděný empirický výzkum, rozhodli státní zástupci o odstoupení od trestního stíhání pouze ve 143 případech, což představovalo pouze 2,4 % z celkového počtu stíhaných mladistvých.⁷⁴ Dlužno dodat, že v následujících letech počet věcí, v nichž státní zástupci odstoupili od trestního stíhání mladistvého, dále klesal a v roce 2013 již bylo takto rozhodnuto v pouhých 19 případech.⁷⁵

Druhá možná příčina nevyužívání institutu odstoupení od trestního stíhání souvisí opět s kategorií výchovných opatření. *Obligatorní* podmínky pro odstoupení od trestního stíhání mladistvého jsou totiž nastaveny nejen poměrně benevolentně, jak již bylo zmíněno, ale jsou rovněž vágní a neodlišují dostatečně výrazně tento odklon od tzv. fakultativního zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu.⁷⁶ Z tohoto důvodu lze zvýšený význam přiřazovat *fakultativním* podmínkám pro odstoupení od trestního stíhání, které uvádí ustanovení § 70 odst. 3 zák. mládeže a při jejichž splnění lze zejména od trestního stíhání mladistvého odstoupit.

Vedle reparace újmy způsobené proviněním a vyslovení napomenutí s výstrahou (jež nelze považovat za příliš racionálně stanovený předpoklad pro odstoupení od trestního stíhání)⁷⁷ citované ustanovení zmiňuje předchozí úspěšné vykonání probačního programu. Jde o podmínku, která je sice racionální, neboť její naplnění může být významným kritériem pro závěr, že jsou splněny obligatorní podmínky předpokládané ustanovením § 70 odst. 1 zák. mládeže, nicméně reálná využitelnost toho-

⁷⁴ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 71.

⁷⁵ Přehled o počtu rozhodnutí 2013 viz MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. Statistika a výkaznictví [online]. cslav.justice.cz, [cit. 15. dubna 2015]. Dostupné na <<http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>>.

⁷⁶ Blíže viz ŠČERBA, Filip.: Odklony využívané v řízení proti mladistvým. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2013, Supplementum na téma „Deset let od přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže: Bilance a perspektiva, s. 66–67.

⁷⁷ Srov. FENYK, Jaroslav. Několik úvah o právní povaze odstoupení od trestního stíhání podle § 70 zákona č. 218/2003 Sb. *Státní zastupitelství*, 2004, č. 2–3, s. 5.

to postupu je výrazně omezená. Jde jednak o to, že vykonání probačního programu samozřejmě potrvá určitý čas, a proto i kdyby jej mladistvý započal vykonávat teoreticky hned na počátku trestního řízení, v době jeho ukončení bude řízení proti němu většinou již v pokročilejší fázi, a do značné míry se tak vytratí výhody spojené s vyřízením věci ve formě odklonu. Navíc nabídka probačních programů je v současnosti značně limitována, jak již bylo výše uvedeno, takže i když mladistvý dá podle § 15 odst. 3 a § 17 odst. 2 písm. c) zák. mládeže souhlas s uložením probačního programu, existuje poměrně vysoká pravděpodobnost, že v místě stíhání činu nebude k dispozici vhodný probační program, popř. že kapacita takového programu bude v danou dobu již naplněna.

Ostatně v rámci prováděného výzkumu bylo zjištěno, že jen v deseti případech byl mladistvý zařazen do probačního programu již v průběhu trestního řízení, přičemž ve třech případech mladistvý tento probační program nevykonal úspěšně; v jednom případě pak mladistvý absolvoval probační program bez toho, že by mu byl rozhodnutím státního zástupce či soudu pro mládež formálně uložen.⁷⁸

Jestliže odklony v podobě narovnání či odstoupení od trestního stíhání nebyly v rámci sledovaných věcí využity ani jednou, v případě třetího druhu odklonu, tj. podmíněného zastavení trestního stíhání, byla situace diametrálně odlišná. Soudy pro mládež rozhodly o podmíněném zastavení trestního stíhání mladistvého celkem ve 28 případech, což představuje necelých 14 % ze všech sledovaných věcí.

V rámci výzkumného vzorku představovalo podmíněné zastavení trestního stíhání třetí nejčastější aplikované opatření (po podmíněném odsouzení a trestním opatření obecně prospěšných prací). Tento údaj lze považovat za zajímavý mj. i proto, že podíl podmíněného zastavení trestního stíhání na celkovém počtu věcí mladistvých řešených soudy pro mládež z celostátních ročenek kriminality patrný není.

Lze tedy konstatovat, že podmíněné zastavení trestního stíhání vykazuje nemalou užitečnost právě i v rámci stíhání vedeného proti mladistvým obviněným. Tento závěr lze podpořit také tím, že využívání tohoto odklonu bylo – v porovnání s dalšími typy sankčních opatření – poměrně úspěšné alespoň v tom směru, že spíše jen výjimečně došlo k tomu, že se mladistvý ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání neosvědčil a bylo rozhodnuto o pokračování v jeho trestním stíhání; konkrétně byl zaznamenán jen jediný takový případ, což představuje asi 3,5 % ze všech věcí, v nichž byl tento odklon aplikován.⁷⁹

⁷⁸ Pro úplnost lze dodat, že ve čtyřech ze sledovaných případů došlo – se souhlasem mladistvého – již v průběhu trestního řízení k uložení jiného výchovného opatření než probačního programu, přičemž ve všech těchto případech šlo o výchovnou povinnost vykonat společensky prospěšnou činnost.

⁷⁹ Pro srovnání s úspěšností dalších typů sankčních opatření viz tabulku uvedenou v: ŠČERBA, Filip, COUFALOVÁ, Bronislava, HRUŠÁKOVÁ, Milana. Sankcionování mladistvých v praxi českých soudů pro mládež: poznatky z empirického výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2015, č. 2, s. 34–35.

Závěry

Uvedené údaje získané v rámci empirického výzkumu lze doplnit a shrnout následujícím způsobem:

- výchovné opatření bylo v rámci odsuzujícího rozsudku uloženo jako samostatná sankce (tj. bez současně ukládaného trestního opatření) v sedmi případech
- k podmíněnému zastavení trestního stíhání soudy pro mládež přistoupily ve 28 dalších případech,
- ve čtyřech případech soud pro mládež upustil od uložení trestního opatření (bez současného uložení některého z výchovných opatření),
- v 11 případech podmíněně upustil od uložení trestního opatření (bez současného uložení některého z výchovných opatření).

Celkem tedy v 50 případech došlo k naplnění principu subsidiarity trestních opatření vyplývajícího z ustanovení § 3 odst. 2 zák. mládeže a soud pro mládež nepřistoupil k uložení trestního opatření, což představuje 24,5 % ze všech sledovaných věcí. Jinak řečeno, ve třech čtvrtinách případů soud pro mládež dospěl k závěru, že zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Dále je užitečné upozornit na ty případy, kdy soudy pro mládež využily některá z opatření, která předpokládá zákon o soudnictví ve věcech mládeže, a nikoli také trestní zákoník či trestní řád, tedy opatření aplikovatelná výhradně ve vztahu k mladistvým pachatelům.

Do této kategorie lze zařadit:

- šest případů, kdy byla mladistvému ukládána povinnost podrobit se probačnímu programu,
- šest případů, kdy bylo vysloveno napomenutí s výstrahou (včetně tří věcí, kdy bylo toto výchovné opatření aplikováno zároveň s ukládaným trestním opatřením),
- dvanáct případů, kdy byla uložena výchovná povinnost, resp. výchovné omezení, které nemá svůj protějšek v demonstrativním výčtu přiměřených omezení a povinností obsaženém v ustanovení § 48 odst. 4 tr. zák.

V této souvislosti je vhodné připomenout dvě již výše uvedené skutečnosti, totiž že ani v jednom případě nebylo využito uložení dohledu probačního úředníka v kombinaci s jiným opatřením než s podmíněným odsouzením a podmíněným upuštěním od uložení trestního opatření, a že ani v jednom případě nedošlo k využití odklonu v podobě odstoupení od trestního stíhání mladistvého. Dále je třeba doplnit, že rovněž ani v jediném případě nebylo uloženo peněžité trestní opatření s podmíněným odkladem výkonu.⁸⁰

Zvláštní opatření, která nabízí výhradně zákon o soudnictví ve věcech mládeže, tedy byla využita pouze ve 24 případech, což představuje necelých 12 % ze všech sledo-

⁸⁰ Přesněji řečeno, v žádné ze sledovaných věcí nebylo uloženo ani „nepodmíněné“ peněžité opatření.

vaných věcí. Nelze navíc přehlédnout, že v rámci této skupiny se v nemalé části jednalo o případy, kdy odchylka od možností sankcionování podle trestního zákoníku nebyla nijak zásadní, ať už se jednalo o zmiňované případy, kdy bylo napomenutí s výstrahou ukládáno zároveň s trestním opatřením (takže o významnějším posílení výchovného působení na mladistvého lze hovořit jen stěží), nebo kdy byla stanovena taková výchovná povinnost (např. podrobit se vhodnému vzdělávacímu, doškolovacímu nebo rekvalifikačnímu programu), která může být v obdobné podobě uložena jakožto přiměřená povinnost i dospělému pachateli [srov. např. § 48 odst. 4 písm. a) tr. zák.]. Lze to vnímat jako další potvrzení skutečnosti, že přístup soudů k sankcionování mladistvých pachatelů není v praxi tak rozdílný od toho, jak je přístupováno k sankcionování pachatelů dospělých.

A konečně je vhodné poukázat na to, v jakém rozsahu dochází k průniku obou dosud zmiňovaných skupin případů, tedy na věci, kdy soud pro mládež nahrazoval uložení trestního opatření postupem, který umožňuje specificky zákon o soudnictví ve věcech mládeže, a nikoli také trestní zákoník či trestní řád.

Probační program byl ve všech šesti případech ukládán zároveň s trestním opatřením. Napomenutí s výstrahou – jak již bylo uvedeno – bylo vedle trestního opatření vysloveno třikrát, pouze ve zbylých třech případech bylo vysloveno při upuštění od uložení trestního opatření, resp. podmíněném upuštění od uložení trestního opatření. Zvláštní výchovné povinnosti, resp. výchovná omezení, pak byly celkem ve čtyřech případech využity bez současného ukládání trestního opatření (ať již v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání, anebo při podmíněném upuštění od uložení trestního opatření).

V součtu tedy u pouhých sedmi mladistvých lze hovořit o tom, že zvolil soud pro mládež takový způsob nahrazení trestního opatření, který je umožněn specificky zákonem o soudnictví ve věcech mládeže a který by u dospělých pachatelů nepřicházel v úvahu.

Souhrnný závěr učiněný na základě uvedených dílčích poznatků tedy nemůže být příliš optimistický. Ukazuje se totiž, že v praxi soudů pro mládež jsou – v rovině sankcionování mladistvých pachatelů – jen v malé míře využívány specifické možnosti vyplývající z textu zákona o soudnictví ve věcech mládeže a že tyto soudy nepřístupují k postihu provinění mladistvých natolik odlišně v porovnání se způsobem postihu trestných činů u dospělých, jak o to úprava obsažená v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže usiluje. S určitou (ale jen mírnou) nadsázkou je možné dokonce tvrdit, že kdyby se soudy pro mládež při sankcionování mladistvých pachatelů i v současnosti řídily úpravou účinnou do 31. 12. 2003, nebyl by výsledek nijak zásadně odlišný od toho reálně existujícího.

O řešení tohoto problému lze usilovat ve třech rovinách. V rovině legislativní lze de lege ferenda doporučit, aby zákon o soudnictví ve věcech mládeže zavedl přímou možnost sekundárního sankcionování pro případ, kdy mladistvý nebude respektovat uložené výchovné opatření. Soudy pro mládež by tak mohly být motivovány k tomu, aby zároveň s výchovným opatřením neukládaly i opatření trestní. Jistou inspirací by mohla být např. německá úprava, která v podobných případech umožňuje uložit mla-

distvému opatření v podobě tzv. vězení pro mladistvé (Jugendarrest),⁸¹ možných řešení by ale jistě bylo více.

Dále je možné usilovat o prohloubení specializace soudců (ale i státních zástupců) činných v trestních věcech mladistvých, tj. o efektivnější vzdělávání a metodické vedení směřované k opuštění schémat uplatňovaných při sankcionování dospělých pachatelů a respektování zvláštností při postihu mladistvých.

V třetí rovině pak je velmi žádoucí, aby stát výraznějším a efektivnějším způsobem podpořil *faktické* možnosti naplňování právní úpravy obsažené v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Konkrétně se to týká zejména výchovného opatření v podobě probačního programu, které potenciálně sice představuje účinný prostředek k dosažení žádoucího výchovného působení, avšak reálně jsou možnosti jeho využívání značně limitovány omezenou nabídkou a kapacitou konkrétních probačních programů.

Je zřejmé, že uskutečnění uvedených změn nepředstavuje jednoduchý úkol, a navíc se neobejde bez vynaložení určitých finančních nákladů (zejména v rámci finanční podpory probačních programů). Pokud však stát nechce rezignovat na myšlenku uplatňování zvláštního přístupu k sankcionování mladistvých pachatelů, nelze se tomuto úkolu vyhýbat.

Literatura

- ASHWORTH, Andrew. *Sentencing and Criminal Justice*. 5. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 504 s.
- FENYK, Jaroslav. Několik úvah o právní povaze odstoupení od trestního stíhání podle § 70 zákona č. 218/2003 Sb. *Státní zastupitelství*, 2004, roč. 2, č. 2–3, s. 2–7.
- HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2013. 256 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014. 976 s.
- ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. 992 s.
- ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. 464 s.
- ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*, 2009, roč. 8, č. 2, s. 33–36.
- ŠČERBA, Filip. Odklony využívané v řízení proti mladistvým. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2013, Supplementum na téma „Deset let od přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže: Bilance a perspektiva, s. 61–70.
- ŠČERBA, Filip, COUFALOVÁ, Bronislava, HRUŠÁKOVÁ, Milana. Sankcionování mladistvých v praxi českých soudů pro mládež: poznatky z empirického výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2015, roč. 14, č. 2, s. 33–37.

⁸¹ Blíže viz ŠČERBA, Filip. K německé právní úpravě sankcionování mladistvých. *Trestní právo*, 2015, č. 1, s. 15–17.